

Een nieuw voorstel voor de modellenverordening

Mr. H.M.H. Speyart*

Na vijf jaar heeft de Commissie vorig jaar opnieuw een voorstel ingediend voor de modellenverordening. Het behelst een actualisering van het eerste voorstel, waarbij de materieelrechtelijke normen uit de modellenrichtlijn zijn overgenomen.

Gewijzigd voorstel van de Commissie voor een verordening van de Raad betreffende Gemeenschapsmodellen, COM(99) 310 def., nog niet gepubliceerd in het Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen, zie http://europa.eu.int/eur-lex/nl/com/pdf/1999/nl_599PC0310.pdf

Inleiding

In 1993 legde de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement voorstellen voor op het gebied van het modellenrecht, volgens het stelsel dat ook voor het merkenrecht was gevolgd, dat wil zeggen een richtlijn voor de onderlinge aanpassing van de nationale wetgeving¹, en een verordening om te voorzien in een regime waarbij door middel van een centrale procedure een eenvormig communautair modelrecht zou kunnen worden verkregen.² Vrij gauw ontstond er onenigheid tussen Parlement en Raad over de juiste rechtsgrondslag voor de verordening. Zo was het Parlement het eens met de keuze van de Commissie voor artikel 100A van het EG-Verdrag (thans artikel 94 EG; harmonisatiemaatregelen met medebeslissingsprocedure), terwijl de Raad juist vond dat het scheppen van een communautaire titel verder ging dan de onderlinge aanpassing van nationale wetgeving en dat de verordening derhalve op de 'restgrondslag' van artikel 235 van het EG-Verdrag (thans artikel 308 EG; eenparigheid van stemmen in de Raad, loutere raadpleging van het Parlement) moest worden gestoeld. Deze onenigheid heeft het besluitvormingsproces rond beide voorstellen geruime tijd lamgelegd, totdat het Hof van Justitie in een obiter dictum van het *Uruguay-ronde-Advies*, waar het ging om de vraag of de Gemeenschap uitsluitend bevoegd was om onder meer het TRIPS-verdrag te ondertekenen, leek te verklaren dat artikel 235 van het EG-Verdrag moest worden gebruikt:

'Op intern vlak ontleent de Gemeenschap aan de artikelen 100 en 100 A van het Verdrag de bevoegdheid de nationale regelingen te harmoniseren, en zij kan bovendien op basis van artikel 235 naast de bestaande nationale rechten nieuwe rechten in het leven roepen, zoals zij heeft gedaan met de verordening inzake het Gemeenschapsmerk'.³

Het Parlement heeft zich bij deze uitspraak

* De auteur schrijft op persoonlijke titel.

1 Pb. EG 1993, C 345/14, met toelichting gepubliceerd als COM(93) 344 def.

2 Pb. EG 1994, C 29/20, met toelichting gepubliceerd als COM(93) 342 def.

3 HvJ EG 15 november 1994, Advies 1/94, Jur. 1994, p. I-5267; SEW 1996, p. 101 m.nt. Jans ('Uruguay Round'), r.o. 59. Zie ook HvJ EG 13 juli 1995, zaak C-350/92, Commissie/Spanje, Jur. 1995, p. I-1985 (concl. A-G Jacobs).

4 Richtlijn 98/71/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 oktober 1998 inzake de rechtsbescherming van modellen, Pb. EG 1998, L 289/28, commentaar Speyart in NTER 1998, p. 298-303.

5 Voorbereidende studie van het Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Patent-, Urheber- und Wettbewerbsrecht te München, 'Auf dem Wege zu einem europäischen Musterrecht', GRUR Int. 1990, p. 559-586 (in het Engels in IIC 1991, p. 523-545); Groenboek van de diensten van het Commissiestuk betreffende de juridische bescherming van tekeningen en modellen, stuk III/F/5131/91 van juni 1991.

6 Zie over deze discussie Speyart, The Grand Design, EIPR 1997, p. 603-612, onder 1.

7 Er gelden in het Nederlandse auteursrecht geen hogere beschermingsvereisten voor modellen dan voor andere werken: BenGH 22 mei 1987, NJ 1987, 881 (Screenprints/Citroën) m.nt. Wichers Hoeth; BIE 1987, p. 196 m.nt. Steinhauer (concl. A-G Berger); HR 15 januari 1988, NJ 1988, 376 (Screenprints/Citroën); BIE 1988, p. 170, (concl. A-G Biegman-Hartogh).

8 Deze strijd is overigens niet nieuw: zie HvJ EG 5 oktober 1988, zaak 53/87, Maxicar/Renault, Jur. 1988, p. 6211; SEW 1990, p. 302 m.nt. Alexander (concl. A-G Mischo); HvJ EG 5 oktober 1988, zaak 238/87, Volvo/Veng, Jur. 1988, p. 6039 (concl. A-G Mischo) en laatstelijk nog HvJ EG 11 mei 2000, zaak C-38/98, Renault/Maxicar, n.n.g. (concl. A-G Alber).

neergelegd, maar bedong tegelijkertijd dat de Commissie het werk aan de verordening zou stopzetten totdat de richtlijn zou worden vastgesteld, zodat men bij de bespreking van de verordening rekening zou kunnen houden met aldaar door het Parlement in medebeslissing ontwikkelde materieelrechtelijke oplossingen. Een en ander heeft ertoe geleid dat de richtlijn pas in 1998 kon worden vastgesteld⁴, terwijl de Commissie pas in december 1999 het hier besproken voorstel heeft gedaan. Bij het ter perse gaan van deze bijdrage had de Commissie juridische zaken en interne markt van het Europees Parlement met betrekking tot het nieuwe voorstel van de Commissie net (29 mei 2000) een verslag met wijzigingsvoorstellen aangenomen, dat in een van de daaropvolgende plenaire vergaderingen besproken zou worden. Daarna kan de Raad naar eenparige vaststelling toewerken.

Algemene opzet

De algemene opzet voor de verordening is nogal innovatief en gaat terug op een grondige voorbereiding.⁵ De gedachte achter het te scheppen stelsel is dat bij de inrichting van de bescherming van modellen moet worden afgestapt van afgeleiden van het auteurs- of octrooirecht, en dat een regime *sui-generis* moet worden ontwikkeld.⁶ Tot nu toe worden modellen immers in vele landen beschermd volgens een betrekkelijk formele depot-procedure, zoals het octrooirecht die ook kent, die vereist dat de vormgever initiatief ontplooit om een modelrecht aan te vragen, hetgeen vaak niet plaatsvindt. Daarnaast worden modellen in een aantal lidstaten, waaronder Nederland⁷, ook door het auteursrecht beschermd. Het voordeel hiervan is dat aan het auteursrecht geen formaliteiten verbonden zijn, terwijl het nadeel is (met name vanuit communautair oogpunt) dat de voorwaarden waaronder producten van industriële vormgeving auteursrechtelijk beschermd kunnen worden, sterk van lidstaat tot lidstaat uiteen lopen. Om de voordelen van beide systemen te combineren had de Commissie in haar oorspronkelijke voorstel voor het communautaire beschermingsregime een hybride stelsel bepleit, dat de voordelen van beide benaderingen moet combineren. Dit voorstel bood daartoe de keuze tussen twee elkaar aanvullende varianten: een ingeschreven recht en een nieuw recht dat van rechtswege totstandkomt bij eerste openbaarmaking van een model dat aan de beschermingsvoorwaarden voldoet. Deze voorwaarden en de omvang van de bescherming zijn voor beide varianten dezelfde, terwijl de duur (respectievelijk 3 en maximaal 25 jaar) en de inhoud van het recht (respectievelijk een uitsluitend gebruiksrecht en een kopieerrecht) uiteenlopen. Zo staat tegenover de moeite die men zich bij inschrijving moet getroosten een zwaardere en langere vorm van bescherming. Nadat men vanaf de eerste openbaarmaking van een model automatisch het ongeschreven Gemeen-

schapsmodelrecht verkrijgt, heeft men krachtens een in verordening voorstel en richtlijn opgenomen termijn van respijt (artikel 8 verordening voorstel en artikel 6 lid 2 van de richtlijn) één jaar de tijd om te beslissen of men wil overstappen op een ingeschreven modelrecht, communautair of nationaal. In dit stelsel correspondeert het nationale modelrecht in alle materiële opzichten (behalve het terri-toire) met de ingeschreven variant van het Gemeenschapsmodelrecht. Zo zijn de bepalingen uit de verordening, die betrekking hebben op het ingeschreven Gemeenschapsmodelrecht, identiek aan de bepalingen uit de richtlijn. Deze opzet is in het nieuwe voorstel van de Commissie gehandhaafd.

Reparatieclausule

Naast het probleem van de rechtsgrondslag zijn richtlijn en verordening geplaagd door een inhoudelijk probleem, dat met name relevant is voor de auto-industrie, maar dat daar niet toe beperkt is: de behandeling van vervangingsonderdelen. Dit probleem doet zich voor bij producten, zoals auto's, waar sprake is van een basisproduct dat bij schade of zelfs bij normaal gebruik is aangewezen op specifieke vervangingsonderdelen. Naast de auto wordt ook gewezen op het voorbeeld van het scheermesje dat bestaat uit een staafje met los te kopen, betrekkelijk dure en alleen voor staafjes van het betrokken merk te gebruiken mesjes. Waar dergelijke onderdelen door middel van een modelrecht beschermd kunnen worden, zijn de gebruikers van het hoofdproduct aangewezen op de vervangingsproducten van de rechthebbende, waardoor er sprake is van een *captive market*. Zo komt het in de auto-industrie voor dat de extra winst die de onderdelenmarkt genereert, wordt gebruikt om de prijs van de auto zélf lager te houden. Waar onderdelen niet beschermd kunnen worden, kan de consument daarentegen kiezen tussen goedkopere onderdelen of officiële onderdelen die duurder zijn, maar meer zekerheid bieden. De winst voor de fabrikant is dan geringer. Ziehier de ingrediënten voor een hevige strijd tussen de autoconstructeurs aan de ene kant en de onafhankelijke onderdelen-producenten, schadeverzekeraars en consumentenbonden aan de andere kant.⁸ In het kader van de richtlijn is uiteindelijk gekozen voor een vrij omslachtig compromis:

– Zichtbaarheid en beoordeling op eigen merites

Onderdelen worden slechts beschermd voorzover zij, wanneer zij in het eigenlijke product zijn verwerkt, bij normaal gebruik daarvan zichtbaar blijven en voorzover zij als zodanig voor bescherming in aanmerking komen (respectievelijk artikel 3 lid 3 onder a en onder b van de richtlijn). Artikel 3 lid 4 van de richtlijn verduidelijkt dat met 'normaal gebruik' 'gebruik door de eindgebruiker' moet worden verstaan, 'met uitzondering van handelingen in verband met onderhoud of reparatie'.

9 Uit de algemene toelichting bij het nieuwe voorstel voor de verordening, zie aanhef.

10 Ibidem.

11 Verordening (EG) nr. 40/94 van de Raad van 20 december 1993 inzake het Gemeenschapsmerk, Pb. EG1994, L 11/1.

– Reparatieonderdelen

Een eerder door de Commissie voorgestelde reparatieclausule, waarbij reparatieonderdelen niet voor bescherming in aanmerking kwamen, is geschrapt en vervangen door een bepaling, die in de wandeling 'freeze-plus' is gaan heten; de lidstaten handhaven voorlopig hun bestaande wettelijke bepalingen inzake de bescherming van reparatieonderdelen, tenzij de beoogde wijziging een 'liberalisering van de markt voor dergelijke onderdelen' beoogt (artikel 14 van de richtlijn). Met liberaliseren wordt hier bedoeld het moeilijker maken om vervangingsonderdelen te beschermen.

– Herziening

Omstreeks 28 oktober 2004 moet de Commissie over de gevolgen van de richtlijn rapporteren. Daarna moet zij binnen een jaar wijzigingen voorstellen, die ertoe moeten leiden dat het beschermingsregime van reparatieonderdelen geharmoniseerd wordt (artikel 18 van de richtlijn).

Bovendien had de Commissie zich bij vaststelling van de richtlijn verplicht om onmiddellijk een overlegprocedure op gang te brengen met de meest betrokken partijen, met het doel over dit onderwerp een akkoord tot stand te brengen. Deze procedure is inmiddels gestart. In dit kader presenteert de Commissie haar huidige voorstel voor de verordening als volgt:

*'In deze omstandigheden verdient het dus de voorkeur om de resultaten van dit overleg en vervolgens die van de overeenkomstig artikel 18 [van de richtlijn] uit te voeren analyse van de gevolgen van de richtlijn voor met name de onderdelensector af te wachten. Om deze redenen zijn in het gewijzigde voorstel voorlopig geen bepalingen opgenomen betreffende de inschrijving van modellen van onderdelen van samengestelde voortbrengselen waarvan de vorm bepalend is voor het model van het onderdeel (artikel 10 bis). Een voorstel over het gebruik en de bescherming van onderdelen in het kader van deze verordening zal door de Commissie worden ingediend tegelijk met het voorstel dat zij in het kader van de richtlijn zal voorleggen ter voltooiing van de interne markt voor onderdelen.'*⁹

Na deze woorden behelst het nu naar voren gebrachte voorstel voor artikel 10bis merkwaardig genoeg wel degelijk een inhoudelijk verstrekkende keuze, namelijk de uitsluiting van vervangingsonderdelen van bescherming:

'Tot het ogenblik waarop op basis van een desbetreffend voorstel van de Commissie wijzigingen op de verordening zijn aangenomen, kan een Gemeenschapsmodel geen model zijn dat is verwerkt in of dat wordt toegepast op een voortbrengsel dat een onderdeel is van een samengesteld voortbrengsel waarvan de uiterlijke kenmerken bepalend zijn voor het model.'

Om de pil minder bitter te maken wijst de Commissie er alleen op dat dergelijke onderdelen wel degelijk nog steeds op nationaal niveau beschermd

kunnen worden.¹⁰ In het recente verslag van de commissie voor juridische zaken van het Europees Parlement wordt voorgesteld de door de Commissie beoogde beperking enigszins te verzachten: *'Er moet worden verduidelijkt dat het ontbreken van rechtsbescherming beperkt is tot het gebruik voor reparaties. Aldus wordt het compromis van de bevroering van de reparatieclausule geëerbiedigd (overweging 19 van de richtlijn)'*. De commissie voor juridische zaken doet derhalve het volgende voorstel:

'Tot het ogenblik waarop op basis van een desbetreffend voorstel van de Commissie wijzigingen op de verordening zijn aangenomen, kan een model dat is verwerkt in of dat wordt toegepast op een voortbrengsel dat een onderdeel is van een samengesteld voortbrengsel waarvan de uiterlijke kenmerken bepalend zijn voor het model en dat kan worden gebruikt voor het repareren van een samengesteld voortbrengsel met de bedoeling het zijn oorspronkelijke vorm terug te geven, niet als Gemeenschapsmodel worden beschermd.' (nadruk in de tekst).

Procedurele aspecten

De procedurele bepalingen van het voorstel voor het Gemeenschapsmodel zijn vrijwel identiek aan de procedurele bepalingen uit de Gemeenschapsmerkenverordening¹¹. Ook hier moet de inschrijvingsprocedure worden doorgevoerd door het vijftalige Bureau voor Harmonisatie in de Interne Markt (merken, tekeningen en modellen) en is er een omslachtig stelsel van rechtsbescherming, met prejudiciële herziening, administratief beroep voor de kamers van beroep, beroep voor het Gerecht van eerste aanleg en hogere voorziening voor het Hof van Justitie.